

ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਸੁਨੇਹੇ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ (ਪੰਜਾਬ)

'PASHU PALAN SUNEHE'

Vol. 4 No. 4 (July- August, 2024)

ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ

ਚੇਅਰਮੈਨ

ਡਾ. ਪਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ
(ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ)

ਮੈਂਬਰ

ਡਾ. ਮੀਰਾ ਡੀ. ਅੰਸਲ
ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ
ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਇੰਦਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਰਾਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ
ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਰਕ

ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਲਾ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ
ਐਂਡ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ
0161-2553364
deegadvasuldh@gmail.com

ਯੂਟਿਊਬ ਚੈਨਲ

SCAN

ਪਾਣੀ ਬਚਾਉ- ਜੀਵਨ ਬਚਾਉ

ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਆਸਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਿ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ "ਪੰਜਾਬ" ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਬਚਾਉ ਦੀ ਗੁਹਾਰ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਭਾਵੇਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਲੱਗਭੱਗ 70% ਹਿੱਸਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਿਰਫ 3% ਪਾਣੀ ਹੀ ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ 1% ਹੀ ਪੀਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸੋਚੋ ਇਕ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਹੋੜ, ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਚਾਹਤ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਟਾਈਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਘਟਨੇ, ਪਲੀਤ ਹੋਣੇ ਜਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਕਈ ਰੁੱਖ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ, ਕਈ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕਗਾਰ ਤੇ ਨੇ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਵੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਹੋਰਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘਟਨਾ, ਪਲੀਤ ਹੋਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਮਾਲਵੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ /ਮਾਰੂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵੀ ਵੇਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਹੇਠੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਪਾਣੀ ਕੱਢੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸੜਕਾਂ, ਗੱਲੀਆਂ, ਪਹੀਆਂ, ਨਹਿਰਾਂ, ਕਸੀਆਂ ਸੂਏ ਆਦਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਪੱਕੇ ਕਰੀ ਜਾਣੇ ਹਾਂ, ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਾਰਾ ਗੰਦੇ ਨਾਲਿਆ ਵਿੱਚ ਜਾਈ ਜਾਂਦਾ, ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਫਿਰ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰਭਾਈ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੋਸਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਛੁਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਭੀੜ ਪੈਣ ਵੱਧ ਚੜ ਕੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਫਿਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਚ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਸੁਧਾਰ ਦੇਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਹੱਲ ਮਾਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਆਓ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ, ਖੇਤ ਤੋਂ, ਫਾਰਮ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰੀਏ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰੀਏ, ਜਿੱਥੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਉਥੇ ਬੂਟੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਨਾ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇ, ਝਿੜੀਆਂ /ਜੰਗਲ ਲਗਾਏ ਜਾਣ, ਜੈਵਿਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਮੇਰਾ ਸੋਹਣਾ ਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ , ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਕਦੇ ਮੁਰਝਾਵੇ ਨਾ
ਇਹਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਕਿਸੇ ਚੰਦਰੇ ਦੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਨਾ

(ਸੰਪਾਦਕ)

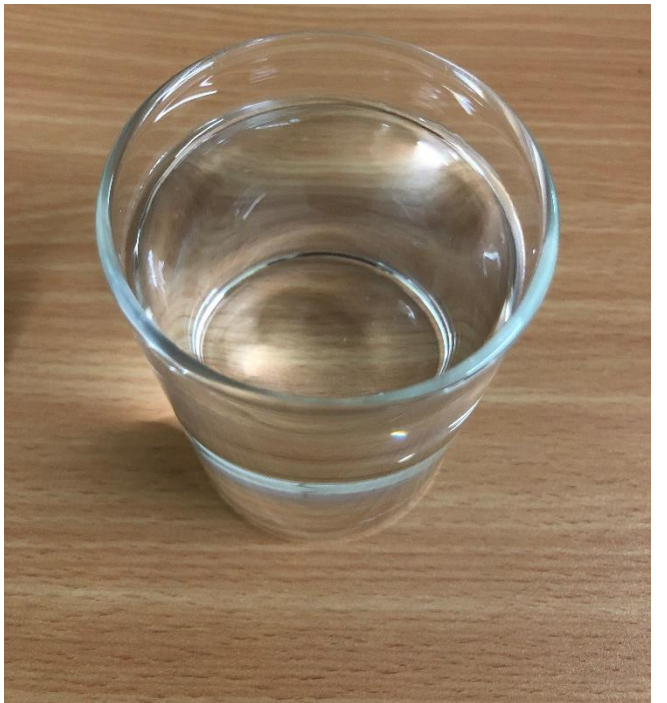
ਸਟਾਰਟ-ਅਪ ਗ੍ਰੈਂਡ ਚੈਲੇਂਜ - 2024 ਦਾ ਆਯੋਜਨ

ਲਾਈਵਸਟਾਕ ਇਨੋਵੇਸ਼ਨ ਤੇ ਇਨਕਿਊਬੇਸ਼ਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਸਟਾਰਟ-ਅਪ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਸਟਾਰਟ-ਅਪ ਗ੍ਰੈਂਡ ਚੈਲੇਂਜ - 2024 ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਬਿਹਤਰੀਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਦਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਪਨ, ਡੇਅਰੀ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਵੇਕਲੇ ਵਿਚਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾ ਦੂਜਾ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੂੰ 51000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਨਗਦ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਦਿਤਯਾ ਤਿਆਗੀ ਨੂੰ 31000 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਵੈਦਯਾਨਾਥ ਬੋਬੀਲੀ ਨੂੰ 21000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਨਗਦ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਬਾਰਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਸਿਹਤ ਲਈ ਸਫ਼ਾਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ

ਵੈਟਨਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਵਨ ਹੈਲਥ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਚਿਤਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਰਸਾਤੀ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ, ਸੀਵਰੇਜ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਨਿਕਾਸੀ ਅਤੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੀਣ ਯੋਗ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੱਛਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਡੇਂਗੂ ਅਤੇ ਮਲੇਰੀਏ ਵਰਗੇ ਰੋਗ ਫੈਲਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੀਟਾਣੂ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਫਿਲਟਰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਕਵਾਲਿਟੀ ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਸਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਗਰਮੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਲਵੇਰੀਆਂ ਪੱਠੇ ਘੱਟ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੁੱਧ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੋਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਜੇ ਹੋਰੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਦੁੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲਵੇਰੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰਮੀ ਦੇ ਅਸਰ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵੇਂ ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤੇ ਚੋਖਾ ਦੁੱਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰਾਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ, ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਢਾਂਚੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਚਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਚੋਖਾ ਦੁੱਧ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

1. ਗਰਮੀ ਜਾਂ ਤੇਜ਼ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਾਉ

ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ ਵਾਲੇ ਦਰਖਤ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਹਵਾਦਾਰ ਢਾਂਚਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੋ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਨਮੀ ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਸਕਣ
ਸ਼ੈੱਡ ਦੀ ਛੱਤ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸਫ਼ੈਦ ਰੰਗ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ
ਛੱਤ ਤਾਪਰੋਧਕ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਬਲ ਸ਼ੀਟ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬਾਲਟੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮੱਝ ਨੂੰ ਛੱਪੜ ਵਿੱਚ ਨਵਾਉਣਾ, ਫੁਹਾਰੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਉ ਕਰਨਾ
ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
ਸ਼ੈੱਡ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੱਖਾ, ਕੂਲਰ, ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਰ ਆਦਿ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ

2. ਸੁੰਤਲਿਤ ਖੁਰਾਕ

ਬਹੁ ਕਟਾਈ ਵਾਲੇ ਪੱਠਿਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਜਾਂ ਹੋਅ, ਮੱਕੀ ਦੇ ਅਚਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ
ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਪੱਠੇ ਖੁਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਠੰਡੇ ਵੇਲੇ ਪਸ਼ੂ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।
ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਸਮੇਂ ਸਵੇਰੇ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਚਰਨ ਲਈ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

3. ਪ੍ਰਜਨਣ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ
ਹੋਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਟੀਜ਼ਰ ਬੁਲ ਨਾਲ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ
ਹੋਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਟੀਕਾ ਭਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ
ਮਨਸੂਈ ਟੀਕਾ ਸਵੇਰ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਭਰਵਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ
ਟੀਕੇ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਵੀਰਜ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਜਨਣ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ

4. ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਬੰਧ

- ਚਿੱਚੜੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਗ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਾ ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਛਿੜਕਾਅ
- ਹਰ ਸਾਲ ਦੇ ਵਾਰ ਮੂੰਹ-ਖੁਰ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਕਰਨ ਲਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚੋਂ ਟੀਕੇ ਲਵਾਓ
- "ਗਲ-ਘੋਟੂ" ਬਿਮਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਟੀਕੇ ਲਵਾਓ ਤਾਂ ਜੋ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ

(ਡਾ. ਦਲਪਤ ਸਿੰਘ ਮਲਿਕ ਅਤੇ ਡਾ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ)

ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਪਸ਼ੂਪਾਲਕ ਵੀਰੋ, ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਸਾਲ ਦਰ ਸਾਲ ਵੱਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਗਰਮੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਰਸਾਤਾਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਵੀ ਆ ਚੱਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵੱਧੇਗੀ। ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਵਧੀ ਨਮੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬੇਅਰਾਮੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ, ਮੱਝਾ ਵਿੱਚ ਸੁਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤਾਜੇ ਸੁਆ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਜੰਮੇ ਕਟੜੂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ੈੱਡ ਅਤੇ ਵਾੜਿਆਂ ਦਾ ਰੱਖ ਰਖਾਅ:

ਬਰਸਾਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇਕਰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ੈੱਡ ਦੀ ਛੱਤ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾ ਲਵੋ ਤਾਂ ਜੋ ਛੱਤ ਚੋਵੇ ਨਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੀਂਹਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੈੱਡ ਗਿੱਲੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵਧਣਗੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਸ਼ੈੱਡ ਦੀ ਛੱਤ ਚੋਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਗੋਹੇ ਅਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਮਿਕਸ ਹੋ ਕੇ ਅਮੋਨਿਆ ਗੈਸ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਿਚੜ, ਮੱਖੀ ਅਤੇ ਖੂਰਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ/ ਲੰਗੜਾਪਨ ਦੀ ਸੱਮਸਿਆ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਾ ਖਵੇ- ਇਸ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਮਲੁੱਪ ਰਹਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਟੀਕਾਕਰਨ:

ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਜਮੀਨ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਰਮ ਨਮੀ ਯੁਕਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜੇ ਅਤੇ ਕਿਟਾਣੂਆਂ ਦੇ ਫੈਲਣ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਮਹੋਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕੀ ਪੇਟ ਦੇ ਮਲੁਪ, ਗੱਲਘੋਟੂ (ਸ਼), ਪੱਟ ਸੋਜਾ (ਭਥ), ਕਟੜੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮੋਕ (ਛੋਲਿਡ ਧਓਰਰਹਏਓ) ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਸੱਮਸਿਆ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬੱਚਣ ਲਈ ਪਸ਼ੂਪਾਲਕ ਵੀਰ ਆਪਣੇ ਵੱਗ ਨੂੰ ਮੀਂਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਲੁਪ ਰਹਿਤ ਕਰਣ (ਧਟੋਰਮਨਿਗ) ਅਤੇ ਜਾਨਲੇਵਾ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੱਲਘੋਟੂ ਦਾ ਟੀਕਾਕਰਣ ਕਰਵਾ ਲੈਣ।

ਚਿਚੜ ਅਤੇ ਮੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ:

ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਚਿਚੜ ਅਤੇ ਮੱਖੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਜੀਵੀ ਪਸ਼ੂ ਲਈ ਬੇਅਰਾਮੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੁਸਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਕਮਜੋਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਈ ਜਾਨਲੇਵਾ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਨੇਡੂ ਰੋਗ (ਠਹਣਲਿਏਰੋਸਿਸ), ਲਹੂ ਮੂਤਣਾ (Babesiosis), ਪਿਲੀਆ (Anaplasmosis), ਲੰਗੜਾ ਬੁਖਾਰ (Ephemeral fever), ਲੰਪੀ ਚਮੜੀ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ (Lumpy Skin Disease), Trypanosoma ਵਗੈਰਾ ਫੈਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰੀਡਿੰਗ ਰੋਕਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਦਰਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਜੇਕਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭਰ ਦੇਵੋ), ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਨਾ ਖੜੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਮੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਖਾਸਕਰ ਖੁਰਲੀਆਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ), ਗੋਹੇ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਵਾੜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਖੋ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਫੈਲਾ ਕੇ ਸੁਕਾ ਦੇਵੋ, ਅਤੇ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸਾਫ ਰੱਖੋ।

ਉੱਲੀ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉ:

ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਲੀ ਕਾਫੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਨਪਦੀ ਹੈ (ਖਾਸਕਰ ਫੀਡ, ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੀਆ ਹੋਈਆ ਅਚਾਰ/ ਤੂੜੀ/ ਪਰਾਲੀ/ ਹੇਅ ਵਗੈਰਾ ਵਿੱਚ) ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਲੀ ਰੋਗ ਦੀ ਸੱਮਸਿਆ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬੱਚਣ ਲਈ ਫੀਡ ਸਟੋਰ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਰੱਖੋ, ਫੀਡ ਅਤੇ ਅਚਾਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉ, ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਖੁਰਲੀ ਨੂੰ ਰੋਜਾਨਾ ਸਾਫ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪਿੱਛਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਬੱਚੀ ਫੀਡ/ ਪੱਠੇ ਨੂੰ ਨਾ ਵੱਚੜੋ। ਫੀਡ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵਤਾ ਵਾਲਾ ਟੋਕਸਿਨ ਬਾਈਂਡਰ ਜਰੂਰ ਵਰਤੋ।

ਸੁੱਕੇ ਚਾਰੇ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ:

ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਖੇਤ ਗਿੱਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਵਾੜੀ ਨਾ ਹੋ ਸੱਕਣ ਕਰਕੇ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਕੱਮੀ ਆ ਸੱਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਮਸਿਆ ਨੂੰ ਨਜੀਠਣ ਲਈ ਸੁੱਕਾ ਚਾਰਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੂੜੀ, ਪਰਾਲੀ, ਹੇਅ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਕੇ ਰੱਖੋ।

ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਾਫ਼-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ:

ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਖੱਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਾਈ (ਅਲਗਓਇ) ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਈ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪੀਣ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਟ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਖੁਰਲੀ ਦੀ ਰੈਗੂਲਰ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰੋ, ਪਾਣੀ ਖੜਣ ਨਾ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਭਰੋ, ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਖੁਰਲੀ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੱਲੀ (Lime) ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਫੇਰ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਭਰੋ।

ਪੱਕੇ ਫਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਭਾਲ:

ਤਿਲਕਣੇ ਪੱਕੇ ਫਰਸ਼ ਮੀਹਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਾਫੀ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾਨਲੇਵਾ ਸੱਟ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੀਹਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਫਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮੁਰਮਤ ਕਰਵਾ ਲਵੋ।

ਸ਼ੈਡਾਂ ਦੀ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਕਿਟਾਨੂ ਰਹਿਤ ਰੱਖਣਾ:

ਕੀਟਾਨੂ ਗੰਦੇ ਅਤੇ ਗਿੱਲੇ ਸੈਡ/ ਫਰਸ਼ ਤੋਂ ਪਨਪਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਥਨੈਲਾ ਰੋਗ (Mastitis), ਮੋਕ, ਨਿਮੋਨੀਆ ਵਗੈਰਾ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸੈਡ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ ਸੁੱਕੇ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਕੀਟਾਨੂ ਰਹਿਤ (Shed Disinfection) ਕਰਾਉ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਢਾਰੇ ਹਵਾਦਾਰ ਬਣਾਉ:

ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਨਮੀ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਦੇ ਤਣਾਉ (Heat Stress) ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਢਾਰੇ ਹਵਾਦਾਰ ਹੋਣ, ਸਹੀ ਕੀਸਮ ਦੇ ਪੱਖਿਆਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰੋ। ਖਾਸਕਰ ਤਾਜ਼ੇ ਸੂਏ, ਦੁਧਾਰੂ ਅਤੇ ਗੱਬਣ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ। ਫੁਆਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਿੱਧਾ ਗਿਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਨਾ ਵਧੇ। ਇਸ ਲਈ ਖੁਰਲੀ ਉਪਰ ਫੁਆਰੇ ਢੁਕਵੇਂ ਹਨ ਅਤੇ ਫੋਗਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਫੋਗਰ ਹਵਾ ਦੀ ਸਿਲ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਹਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਖਾਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਨੂੰ ਕਾਯਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਮਿਸਰਿਤ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਟੀਨ 16-17.5% ਅਤੇ NDF 30-35% ਤੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। NDF ਦੇ ਵੱਧਣ ਨਾਲ ਦੁੱਧ ਘਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘਟਣ ਨਾਲ ਫੈਟ ਘਟ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਸਾਈਲੇਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕੀ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਚਰਣ ਲਈ ਨਾ ਭੇਜੋ।

ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਪਾਲਕ ਵੀਰ ਮੱਕੀ ਦਾ ਆਚਾਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੀਹਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਇਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ।

ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਖਾਸਕਰ ਨਵੇਂ ਜੰਮੇ ਕਟੜੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮੋਕ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ, ਨਿਮੋਨੀਆ ਅਤੇ ਨਾਡੂਆ ਸੁੱਜਣ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਸੁਣ ਸੱਮੇ ਸਹੀ ਸੰਭਾਲ, ਬੇਅਲੀ ਸੱਮੇ ਸਿਰ ਪਿਲਾਉਣਾ, ਅਤੇ ਸਾਫ਼, ਹਵਾਦਾਰ ਅਤੇ ਕੀਟਾਨੂ ਰਹਿਤ ਢਾਰੇ ਦੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਪਾਈਆ ਜਾ ਸੱਕਦਾ ਹੈ।

(ਡਾ. ਸਿੱਖ ਤੇਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ)

ਮੂੰਹ-ਖੁਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ- ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ

ਮੂੰਹਖੁਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਛੂਤ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਗਾਵਾਂ, ਮੱਝਾਂ, ਬੱਕਰੀਆਂ, ਭੇਡਾਂ ਅਤੇ ਸੂਰਾਂ (ਦੋ ਖੁਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ) ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਇੱਕ ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਮੂੰਹਖੁਰ ਕਾਰਨ ਵੱਡੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਦਰ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੱਟਰੂਆਂ ਵੱਛੜੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਦਾ ਰੋਗ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ ਦੇ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਦਾ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲਣ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਸਾਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਫੈਲਦਾ ਹੈ। ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਦੁੱਧ, ਪਿਸ਼ਾਬ, ਗੋਹੇ ਅਤੇ ਵੀਰਜ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਰੋਗ ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂ ਤੋਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਨਾਲ ਦੂਸ਼ਿਤ ਪੱਠਿਆਂ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਖੁਰਾਕ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇੱਕੋ ਖੁਰਲੀ ਜਾਂ ਖੇਲ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕਾਮਿਆਂ, ਬਰਤਨਾਂ ਜਾਂ ਉਪਕਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੱਟਰੂਆਂ ਅਤੇ ਵੱਛੜੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ

ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ 40 ਡਿਗਰੀ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਛਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਵੇ ਅਤੇ ਖੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਰਦ ਕਾਰਨ ਪਸ਼ੂ ਲੰਗੜਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਲਾਜ

ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਦਰਦ, ਬੁਖਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰੋਗਾਣੂਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਟੀਕੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਲ ਦਵਾਈ ਦੇ ਘੋਲ (1:1000 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ) ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖੁਰਾਂ ਨੂੰ ਫਿਨਾਈਲ ਦੇ ਘੋਲ ਨਾਲ ਧੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਨਰਮ ਚਾਰਾ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਚਾਅ

- ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਟੀਕਾ (ਵੈਕਸੀਨ) ਲਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਟੀਕਾਕਰਨ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਚੁਆਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਕੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਅਤੇ ਸ਼ੈੱਡ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(ਡਾ. ਸ਼ਬਨਮ ਸਿੱਧੂ ਅਤੇ ਡਾ. ਅਰੁਨਬੀਰ ਸਿੰਘ)

ਦੁਧਾਰੂਆਂ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਮੂਤਣਾ ਰੋਗ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਦੁਧਾਰੂਆਂ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਮੂਤਣਾ ਰੋਗ ਇੱਕ ਚਿੱਚੜ, ਬ੍ਰੂਫਿਲੱਸ ਮਾਈਕਰੋਪਲੱਸ, ਦੇ ਖੂਨ ਦੂਸਨ ਦੌਰਾਨ ਫੈਲਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਕਾਰਕ ਇੱਕ ਸੂਖਮ ਪਰਜੀਵੀ, ਬਬੇਸੀਆ ਬਾਈਜੈਮੀਨਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸੀ ਗਾਂਵਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੋਗਲੀ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਗਾਂਵਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਸ ਰੋਗ ਦੀ ਚਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਪਰਜੀਵੀ ਬਾਲਗ ਦੁਧਾਰੂਆਂ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਰੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਲਾਲ ਰਕਤਾਣੂਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਖੂਨ ਦੀ ਭਾਰੀ ਕਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਗ ਦੇ ਲੱਛਣ 2-3 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ 4-5 ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਪਣਾ ਅਸਰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਰੋਗ-ਗ੍ਰਸਤ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ (104-105 °F), ਨਿਢਾਲਤਾ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ, ਭੁੱਖ ਨਾ ਲੱਗਣਾ, ਖੂਨ ਦੀ ਕਮੀ, ਝਿੱਲੀਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਗੁਲਾਬੀ ਤੋਂ ਹਲਕਾ ਪੀਲਾ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਭੂਰੇ (ਕੱਫੀ) ਰੰਗ ਵਰਗਾ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨਾ, ਸਾਹ ਚੱੜਣਾ, ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ ਵੱਧ ਜਾਣਾ, ਮੂੰਹ ਸੁੱਕ ਜਾਣਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੋਕ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਬਜ਼ੀ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਲੱਛਣ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁੱਧ ਘੱਟ ਜਾਣਾ, ਗੱਭਣ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਤੂ ਜਾਣਾ, ਸਾਨੂੰ ਵਿੱਚ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਜਨਣ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਵਰਗੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਵੀ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਰੋਗ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ, ਪ੍ਰਭਾਵਿੱਤ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੀ ਜਾਨ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਬਚਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਲਾਜ ਲਈ ਡਿਮਿਨਾਜ਼ੀਨ ਡਾਈਐਸੀਟ੍ਰੇਟ ਨਾਮਕ ਦਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਹਾਇਕ ਇਲਾਜ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉ ਤੇ ਰੋਗੀ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿੱਤ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦਿਉ, ਸੈਂਡਾਂ/ ਪਸ਼ੂ-ਮੈਟਾਂ, ਆਦਿ ਦੀ ਸਾਫ ਸਫਾਈ ਰੱਖੋ, ਅਤੇ ਬਿਮਾਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਉ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰੋਗ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਦਾ ਹੈ, ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਨੂੰ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤੇਮਾਲ, ਸੈਂਡ / ਖੁਰਲੀ/ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਬੰਨਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੀ ਸਾਫ ਸਫਾਈ, ਸੈਂਡ ਵਿਚਲੀਆਂ ਦਰਜਾਂ/ ਵਿੱਥਾਂ/ ਤਰੇੜਾਂ/ ਮੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਟੀਪ ਕਰਨਾ/ ਭਰਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਚਿੱਚੜ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਲੁਕਨਗਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੈਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਰਗੀਆਂ ਰੱਖਣਾ ਜੋ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਚਮੜੀ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਡਿੱਗੀਆਂ ਚਿੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

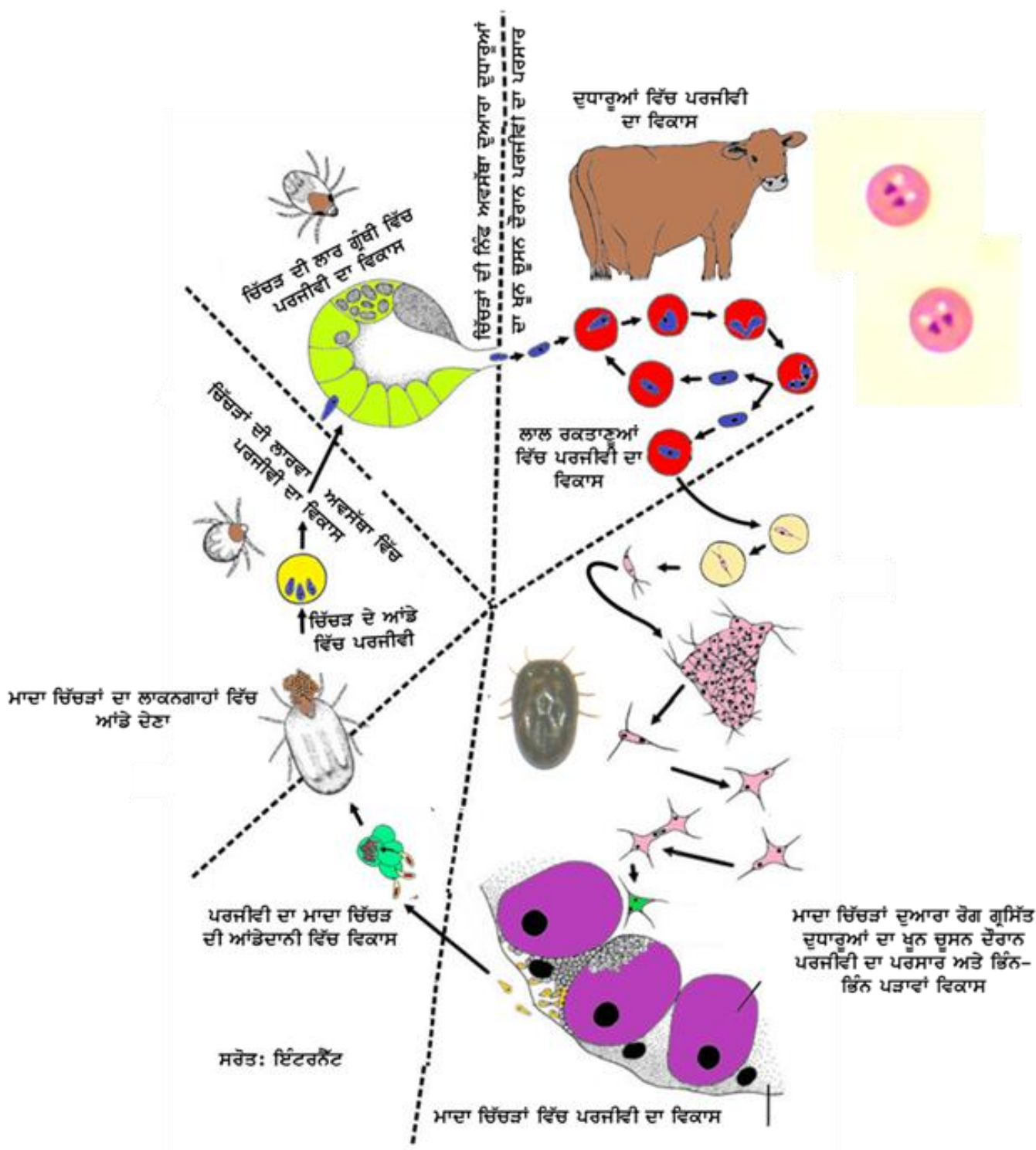
ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਟੈਲੀ-ਅਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕੇਂਦਰ

ਪਸ਼ੂਆਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਫ਼ੋਨ ਨੰਬਰ

62832-97919

62832-58834

ਦੁਧਾਰੂਆਂ ਵਿੱਚ ਲਹੂ ਮੂਤਣਾ ਰੋਗ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਲਹੂ ਮੂਤਣਾ ਰੋਗ: ਬਬੇਸੀਆ ਕਿਟਾਣੂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਚੱਕਰ

(ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਜੋਤੀ)

ਬੈਕਯਾਰਡ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੈਕਯਾਰਡ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਾਧਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਿੱਤੇ ਬਾਬਤ ਯੂਨੀਵਰਿਸਟੀ ਵੱਲੋਂ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬੈਕਯਾਰਡ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ -

1. ਇਨਪੁਟ ਸਪਲਾਈ (ਫਾਰਮ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ) ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ

- ਲੋਨ, ਸਬਿਸਡੀ, ਅਤੇ ਬੀਮਾ ਸਹਾਇਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਘਾਟ - ਵੈਟਰਨਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੱਕ ਘੱਟ ਪਹੁੰਚ - ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਟੀਕਿਆਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨਾ ਹੋਣਾ	- ਬਿਹਤਰ ਜਰਮਪਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨਾ ਹੋਣਾ - ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਚੂਚਿਆਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਵਿੱਚ ਘਾਟ

2. ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ

- ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਉੱਚ ਲਾਗਤ - ਦੇਸੀ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਆਂਡਿਆਂ ਦੀ ਘੱਟ ਹੈਚਿੰਗ ਸਮਰੱਥਾ - ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਕਨੀਕਾਂ	- ਦੇਸੀ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟ ਉਤਪਾਦਨ ਸ਼ਕਤੀ (ਇਨਬ੍ਰੀਡਿੰਗ ਸਮੱਸਿਆ) - ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਮੌਤ ਦਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ - ਗਿਆਨ ਦੀ ਘਾਟ

3. ਮੰਡੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ

- ਬਿਹਤਰ ਮੰਡੀਕਰਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਪਹੁੰਚ - ਮੌਸਮੀ ਬਦਲਾਅ ਨਾਲ ਆਂਡਿਆਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਅਸਰ - ਆਂਡੇ ਤੇ ਮੀਟ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਅ	- ਉਤਪਾਦਨ ਤੋਂ ਖਪਤ ਤੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲਿੰਕੇਜ਼ - ਗੈਰ- ਸੰਗਿਠਤ ਮੰਡੀਕਰਨ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਪਹੁੰਚ

4. ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ

- ਉਤਪਾਦਨ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮੰਡੀਕਰਨ ਤੱਕ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਕਮੀ - ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਂਡੇ ਅਤੇ ਮੀਟ ਲਈ ਭੰਡਾਰਣ ਸੁਵਿਧਾ ਦੀ ਕਮੀ - ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਦੀਆਂ ਢੁਕਵੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ	- ਵੈਟਰਨਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਉਚਿਤ ਆਵਾਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ - ਮੀਟ ਅਤੇ ਆਂਡੇ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਮੀ

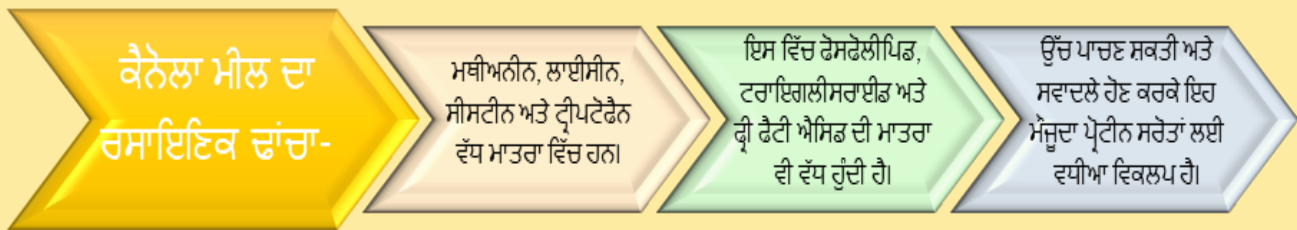
5. ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ

ਆਵਾਰਾ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ, ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਠੰਡੀ ਮੌਸਮੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਦਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ, ਨਿੱਜੀ ਵੈਟਰਨਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਲਾਗਤ, ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਫੀਡ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ, ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚੋਰੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ

(ਡਾ. ਅਕਸ਼ਿਤਾ ਚੱਡਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ)

ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਅਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਕੈਨੋਲਾ ਬਰੈਸੀਕਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪੌਦਾ ਹੈ। ਸਰ੍ਹੋਂ ਤੋਂ ਤੇਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਉਪ-ਉਤਪਾਦ ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਹੈ। ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਵਿੱਚ ਸਰ੍ਹੋਂ ਨਾਲੋਂ ਤੇਲ ਅਤੇ ਗਲੂਕੋਸੀਨੋਲੇਟ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੀ ਖਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਸਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਵਾਲੀ ਖਲ ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਹੈ। ਕੈਨੋਲਾ ਦੀ ਖਲ ਵਿੱਚ ਜਰੂਰੀ ਅਮੀਨੋਐਸਿਡ ਅਤੇ ਵੱਧ ਗੁਣਵਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਅਹਾਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਵੱਧਦੇ ਆਹਾਰ ਦੇ ਖਰਚੇ ਕਾਰਨ ਕੈਨੋਲਾ ਦੀ ਖਲ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਵਿਕਲਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕੈਨੋਲਾ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤੀਏ-

ਜਿਸ ਦਾਣੇ ਵਿੱਚ ਐਮੀਨੋਐਸਿਡ ਦੇ ਸੁਤੰਲਿਨ ਉੱਪਰ ਜਿਆਦਾ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਅਤੇ ਦਾਣਾ ਖਾਣ ਦੀ ਸਮਤਾ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਬਰਾਇਲਰ ਫੀਡ -

ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਐਨਰਜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰਾਇਲਰ ਦੇ ਦਾਣੇ ਵਿੱਚ 10% ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾ ਸਕਦੇ। ਜਦਕਿ ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦਿਆਈ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਐਨਰਜੀ ਲੈਵਲ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰਾਇਲਰ ਦੇ ਦਾਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਣ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਲੇਅਰ ਫੀਡ -

ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਨੂੰ ਲੇਅਰ ਦੇ ਦਾਣੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਣ ਦੀ ਦਰ 10% ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਆਦਾ ਦਰ ਖਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਇਹ ਲੇਅਰ ਵਿੱਚ ਲੀਵਰ ਹੈਮਰਿਜ ਕਰਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਵਿੱਚ ਸੀਨਾਪਾਇਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫਿਸ਼ ਮੀਲ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਟ੍ਰਾਇਮਿਥਾਇਲ ਅਮੀਨ ਦਾ ਪਾਚਣ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੰਡੇ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਦੀ ਗੰਧ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ -

ਕੈਨੋਲਾ ਮੀਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲੂਕੋਸੀਨੋਲੇਟ, ਸੀਨਾਪਾਇਨ, ਫਾਇਟਕ ਐਸਿਡ, ਟੈਨੀਨ, ਕੱਚੇ ਰੇਸ਼ੇ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਲਾਇਟਸ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਹ ਕਾਰਕ ਪੋਲਟਰੀ ਦੇ ਪਾਚਕ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਸ਼ਣ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪਾਚਣ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਵੱਧਣ ਦੀ ਦਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੋਲਟਰੀ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਣ ਦੀ ਲਾਗਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਣ ਬਾਕੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮਹਿੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੀ ਖਪਤ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕੈਨੋਲਾਮੀਲ ਦੀ ਦਰ 10% ਤੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

(ਡਾ. ਨੀਤੀ, ਡਾ. ਗੁਰਸਲਾਮਤ)

ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ (ਫਲੈਰਿਸ ਮਾਈਨਰ) ਦੇ ਬੀਜ ਦੀ ਪਸ਼ੂ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ

ਫਲੈਰਿਸ ਮਾਈਨਰ ਕੀ ਹੈ ?

ਫਲੈਰਿਸ ਮਾਈਨਰ (ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ) ਇੱਕ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਣ ਵਾਲੀ ਬੂਟੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਣਕ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਦੀਨ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਕਈ ਕੀਟ ਨਾਸ਼ਕ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੇ ਬੀਜ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲੱਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬੂਟੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਿਕਿਤਸਕ ਗੁਣ ਹਨ। ਇਹ ਬੂਟੀ ਪੇਟ ਦੇ ਕੀੜੇ ਖਤਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਮੜੀ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸਦਾ ਲੇਪ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਫਲੈਰਿਸ ਮਾਈਨਰ (ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ) ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਰਚਨਾ

ਫਲੈਰਿਸ ਮਾਈਨਰ ਬੀਜ ਵਿੱਚ 90 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦਾ, 11 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕੱਚੀ ਪ੍ਰੋਟੀਨ, 6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਫੈਟ, 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਐਨ.ਡੀ.ਐਫ. (ਸਮਰੋਧੀ ਰੇਸ਼ਾ), 18 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਏ.ਡੀ.ਐਫ (ਤੇਜ਼ਾਬਰੋਧੀ ਰੇਸ਼ਾ), 32 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੈਲੂਲੋਜ਼ ਅਤੇ 8.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲਿਗਲਿਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਤੁਲਨਾ ਜੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਨਾਜ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਣਕ ਨਾਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਕਣਕ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਮੱਕੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਫੈਟ ਵੀ ਮੱਕੀ ਅਤੇ ਕਣਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ

ਮੀਡੀਅਮ ਅਤੇ ਘੱਟ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਫਲੈਰਿਸ ਮਾਈਨਰ ਦੇ ਬੀਜ ਅਨਾਜ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਣਕ ਦੇ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਦਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ (ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ) ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ (ਦੋਗਲੀਆਂ ਗਾਂਵਾਂ) ਦੇ ਆਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦੇ ਬੀਜ ਵੰਡ ਵਿੱਚ 75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਮੱਕੀ ਦੇ ਬਦਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਵਜਨ, ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਰਚਨਾ (ਫੈਟ, ਪ੍ਰੋਟੀਨ, ਲੈਕਟੋਸ) ਉੱਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਸਮੇਂ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦੇ ਬੀਜ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਸਸਤੀ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ ਉਪਲੱਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਅਨਾਜ (ਮੱਕੀ/ਕਣਕ) ਨੂੰ 75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਾਵਧਾਨੀ

ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦਾ ਤਾਜ਼ਾ ਨਦੀਨ ਨਹੀਂ ਖੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਡਾਇਮਿਥਾਇਲ ਟ੍ਰਿਪਟਾਮੀਨ ਨਾਂ ਦੇ ਐਲਕੋਲਾਇਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡੇ ਦੇ ਬੀਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਐਲਕੋਲਾਇਡ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਦੇ ਬਦਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ਡਾ. ਜੈਸਮੀਨ ਕੌਰ)

ਜੁਲਾਈ- ਅਗਸਤ ਦੌਰਾਨ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕਾਂ ਲਈ ਮੁੱਖ ਰੁਝੇਵੇਂ

ਇਸ ਸਾਲ ਜੁਲਾਈ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਬਰਸਾਤਾਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਬਰਸਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧੁੱਪ ਨਿੱਕਲਣ ਨਾਲ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ 'ਤੇ ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵੀ ਵੱਧ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਡੋਅਰੀ ਫ਼ਾਰਮਿੰਗ

ਮਾਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਨੁਸਾਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਚੜਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਦਵਾਈ ਦਿਉ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਚਿੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਫ਼ਾਰਮ ਵਿੱਚ ਬਾਇਉਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੋ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਗਿੱਲੇ ਪੱਠੇ ਨਾ ਪਾਉ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਫ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬੱਕਰੀ ਪਾਲਣ

ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਦੋਂ ਮਹੀਨੇ ਗੱਭਣ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਈਆ ਖੁਰਾਕ ਵੱਧ ਪਾਉ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂਡਾਦਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਂਡੇ ਬਣਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਸਾਰ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਗਲੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਬੱਕਰੀਆਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੌਸਮ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਬਦਲਾਅ ਕਾਰਨ ਬੱਕਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ

ਆਂਡੇ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ 21 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 16 ਘੰਟੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਾਇਲਰ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਨਮੀ ਨਾ ਬਣ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਸੂਰ ਪਾਲਣ

ਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਅਫ਼ਰੀਕਨ ਸਵਾਈਨ ਫ਼ੀਵਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜੀਵ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ।

ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਮਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਦਵਾਈ ਦਿਉ।

ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ

ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਬੱਦਲਵਾਈ ਕਾਰਨ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਏਰੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ।

ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਕਾਰਨ ਤਲਾਅ ਦੀ ਪੀ ਐੱਚ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਚੂਨੇ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
(ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਅਰੁਨਬੀਰ ਸਿੰਘ)